

Tekoče in pregledno

Tončka Stanonik: *Sanje s šolskega avtobusa*, Pegaz International, Ljubljana 2001

Gre za kratek roman o dekleško ženskih rečeh in seveda tudi o moških. In potem so *Sanje s šolskega avtobusa* tudi romansirana pripoved v petintridesetih poglavjih o preobrazbi devetnajstletnega dekleta v žensko, maturantke, ki je takšno preobrazbo, če je temu mogoče reči tako, doživela s profesorjem, poročenim, situiranim, z vikendom na Primorskem in predvsem nezadovoljnim s svojim poklicem profesorja slovenščine; zlasti slovnica ga ne razveseljuje, kar je pogost pojav v srednjih šolah pri profesorjih, saj kakor pravi Jože Toporišič, je laže razpravljati o *Desetem bratu* kakor o sklanjatvah in povedih in drugih gramatikalnih postavkah.

In prav s pomočjo slovnice / "to mi je zakuhala slovnica" /, ki jo pripovedovalka in protagonistka pripovedi sijajno obvladuje, za kar ima zasluge zavzeta profesorica Rutica, se prebudi čustveno in pozneje erotično razmerje med bodočo maturantko in pomočnikom ravnatelja, ki včasih, sicer nerad, nadomešča slaviste. Ljubezenska zgodba se razvija po stopnjah in brez posebnih zapletov, kakor poroča avtorica kot njena trideset let starejša pripovedovalka o tem, o času dogajanja in o času pripovedovanja – pozneje in kakor jih razpleta v podoživljanju ob pregledovanju fotografij s počitnic po maturi. Vzporedno poteka že utečeno erotično zблиžanje, ko si maturantka Zala razporeja vsakdanjosti tako, da ob četrtnih popoldne odhaja v mestno knjižnico; njen dom v petčlanski družini je zunaj Ljubljane, na podeželju, kjer poteka življenje po svojem ritmu, v katerem mlado dekle vse bolj išče tudi prostor in možnosti zase. Razmerja so razvidna: pred maturo ožji družinski člani pozorno sprejemajo Zaline napetosti in stiske, zlasti mati je zelo taktna do nje, za očeta samo mimogrede omeni, da ga nima rada, in tu bi utegnili iskati tudi enega od vzrokov za navezavo na starejšega gospoda. Tekoče in pregledno so opisane vse stopnje zблиževanja s profesorjem, ki ga v tekstu poimenuje z D. P. – dragi prijatelj, in to vse do stopnje, ko v profesorjevem vikendu opazi sledove – oblačila njegove žene in otroka. Ta resničnost doživetja dejanskega stanja učinkuje na mlado, spolno prebujeno dekle šokantno in streznitveno, ne v moraličnem smislu, marveč s spoznanjem, da v profesorjevem okrilju ni prostora zanjo, kar navsezadnje ugotovi tudi profesor, oziroma nekako elegantno končuje svojo erotično avanturo

z ocvetličeni ugotovitvami, da je bilo vse skupaj kot pravljica, ki se mora končati in naj ostane prepuščena prijetnim spominom. Zdi se, kakor da Zala, ki jo profesor ljubkovalno poimenuje Vrabček, kljub grenkobi zaradi konca te erotične "pravljice" nekako z olajšanjem sprejme to čustveno erotično odvisnost in se s takim osvobojenim občutkom poda na visokošolski študij.

Roman Tončke Stanonik *Sanje s šolskega avtobusa* avtentično in tudi prikupno ponazarja življenjski ritem konca šestdesetih let; dogaja se v počitnicah leta 1968, ko so Sovjeti s tanki prihrumeli v Prago, kar je v pripovedi tudi navedeno. Neobremenjeno ponazarja odnose s sošolkami in sošolci in domačimi fanti iz Doline, ki očitno niso zreli za zблиžanje z erotično zrelostjo maturantke – Vrabčka, očitno brhkega in prikupnega dekliča. Tudi v tej komponenti bi se dalo zaslediti motiv za Zalino zблиžanje s profesorjem, ki je svojo metodo osvajanja razvil do tiste stopnje občutljivosti, da je malce naivno in v utečenih družinskih razmerah rastočo deklico z lahkoto osvojil in jo s tem erotično zasvojil. Pregledno in s tipičnimi potezami je opisano Zalino delovanje kot počitniške vzgojiteljice v vrtcu po maturi, preplet fantazij ob delu z otroki in na vožnjah z avtobusom v Mesto ter pretresljiva zgodba o vaščanki, ki se je skupaj z možem zapila in obesila. Ne nazadnje so v pripoved vtakani tudi citati zlasti iz ruske romantične poezije (Lermontov, Jadro – *kak budto v burjah jest pakoj ...*, ena izmed najlepših metafor v poeziji).

Roman je izšel, verjetno tudi nastal trideset let po avtentičnih doživetjih, kar se v besedilu odraža z mirnostjo in uglasenostjo pripovedi, čeprav zanesljivo in pristno označuje erotično doživljajsko ozračje konca šestdesetih let, nekako desetletje in pol po nastanku romana *Dober dan, žalost Françoise Sagan*, ki je s svojo neposrednostjo in izpovedjo čustvenih nihanj mladenke na počitnicah vznemiril takratno literarno sceno predvsem zaradi nagrade kritikov (ki jo je avtorica prejela leta 1954 in rekla: "Zbogom, žalost."). Srbska esejistka in literarna kritičarka Isidora Sekulić je tedaj pisala o klofuti naravnost v obraz svetovne književnosti (!)**

Roman Tončke Stanonik nima takšnih ambicij, očitno želi biti in tudi je intimna, nekoliko romantizirana izpoved o sicer pomembnem intimnem doživetju,

**Isidora Sekulić, *Iz stranih književnosti II., Matica srpska, 1962, str. 397–405.*

Ob začudenju, da se je večji del žirije uglednih avtorjev odločil za Françoisin roman *Bonjour Tristesse* in ne za roman šestintrideset let starejšega, uveljavljenega dramatika in romanopisca Audibertija, je iz svoje frankofilske privrženosti zapisala: "Gospodična Sagan! Oprostite tej mali klofuti v našem zapisu: to ni zaradi vas, marveč zaradi Francije. Vaš primer je nemara pomemben, vsekakor pa je zanimiv; vaš primer je tudi naš, ker ste Francozinja. Kaj bomo, vsi na svetu, s kulturo in umetnostjo, s kulturnim občutjem v sebi, kaj bomo z vsemi podrobnostmi in lepotami na svetu in s tistimi v življenju in s tistimi zunaj njega, kaj bomo počeli, če bo Francija zaspala, se zmedla, razbolela, omagala, perverzno in izdajalsko izdala svojo književnost, književnost in jezik vsega sveta!"

To je srbska esejistka napisala leta 1954, ko je bil Pariz še vedno kulturno središče sveta. Že prej kot pol stoletja pozneje je to vlogo prevzel New York, že zdavnaj. Ta asociativni odmik od Tončkinega romana seveda nima direktne zveze z njim, vsekakor pa izziva razmišljanje o miselno vrednostnih preusmeritvah v drugi polovici dvajsetega stoletja, nedvomno opaznih tudi na Slovenskem in značilnih za naš mišljenjski in doživljajski prostor.

ki pa vsaj za pripovedovalko v romanu, za Vrabčka Zalo ni bil eksistencialno usoden v smislu preživetja. Nekaj podobnega je bilo napisano tudi v naši literaturi v šestdesetih letih, če se omejimo na primer le na kratek roman Elze Budau *Diagram neke ljubezni*. *Toda tempora mutantur ...* – časi se spreminjajo in mi z njimi (ali v njih), danes se te vrste zgodbe utegnejo nadaljevati na sodiščih kot spolno nadlegovanje ali kot spolna zloraba mladoletnih oseb.

Sicer pa je roman *Sanje s šolskega avtobusa* Tončke Stanonik lepo napisano in tekoče, v jezikovnoslogovnem pogledu tako rekoč brezhibno branje, ob katerem se v morebitnih "grešnikih" nedvomno prebujajo nostalgični spomini. Odstira namreč doživljanje z ženskega zornega kota, ki ni nujno identično z doživljajskim svetom moškega akterja.

France Vurnik